

■ Efterord

Den text du håller i din hand är en rapport om fem religiösa minoriteter från Mellanöstern: aleviter, alawiter, druser, mandéer och yezidier. Den är ett försök att på ett överskådligt sätt introducera grupperna för en svensk-språkig publik, ur historiska och religionsvetenskapliga perspektiv. Ambitionen har också varit att samla ihop information om hur representanter för dessa grupper lever och organiserar sig i diaspora – närmare bestämt i Sverige under slutet av 2010-talet. Vid sidan om att gå igenom den forskning som finns inom fältet bygger också rapporten på ett mindre antal samtal och intervjuer med personer som själva har bakgrund i till exempel den alevitiska- eller den mandeiska gruppen. Vad kan då sägas om man tar ett kliv tillbaka och försöker sammanfatta och överblicka dessa fem kapitel? Går det att säga någonting övergripande om dessa geografiskt och språkligt åtskilda grupper?

Abrahamitiska religioner – vid sidan om huvudstråken

Å ena sidan kan gruppernas olika religiösa världar tyckas främmande och exotiska för en läsare som är van vid de abrahamitiska religionernas tre stora traditioner: judendom, kristendom och islam. Å andra sidan så är det tydligt att de religioner som beskrivs i denna rapport ändå kan sägas ha betydande beståndsdelar som de delar med de abrahamitiska religionerna.

I Mellanöstern och Nordafrika har en repertoar av berättelser, föreställningar, riter och heliga platser tagit form och dessa kulturella element delas av olika grupper genom historien. Ur denna repertoar har religiösa traditioner och gemenskaper som senare har kommit att uppfattas som separata religioner tagit form. Dessa delar inte bara vissa berättelser och mytiska gestalter med varandra, utan ofta även terminologi, heliga platser och gestalter. Ett exempel finner vi i bruket att besöka helgongravar, vilket är vanligt inom såväl judendom, kristendom och islam som bland de religiösa tradi-

tionerna i denna studie, och som ofta betecknas med samma ord oavsett religiös tradition. Mellan grupperna delas alltså språkliga uttryck, riter och trosföreställningar.

Inom äldre religionshistorisk – och även en del samtida – forskning är man ofta intresserad av att söka det autentiska, ursprungliga uttrycket för den ena eller andra religionen och forskare kan således beskriva judendom, kristendom och islam som mer enhetliga och genuina traditioner än de fem traditioner som beskrivs i denna rapport. Det märks bland annat genom att dessa ibland sägs utmärkas av synkretism (religionsblandning), eftersom de har föreställningar och praktiker vilka man känner igen från såväl lokala, som judiska, kristna och muslimska traditioner.¹ Det ger lätt intrycket att dessa grupper skulle vara mindre autentiska eller ursprungliga. Men de tre stora abrahamitiska religionerna är naturligtvis också synkretistiska. De har inte uppstått ur intet och av sig själva, utan har byggts med material från det gemensamma förrådet och genom inlån och influenser från andra religioner, liksom genom en del egna påfund. Det är kombinationen av olika sådana byggklossar som särskiljer de olika religionerna.

I relation till ovanstående kan vi notera att företrädare för olika religioner tenderar att hävda att deras tradition är den mest autentiska. Och liksom hos gamla religionshistoriker kopplas autenticitet ofta till föreställningar om ursprung. Bland de fem traditioner som fokuseras i denna rapport finner vi flera exempel på hur man – liksom inom judendom, kristendom och islam – har velat knyta den egna traditionen tillbaka till den första människan, Adam. Vidare hävdas det att den religion Gud gav Adam sedan förvaltats inom den egna traditionen (medan den förskingrats, korrumperrats eller missförstått av andra grupper). Detta är ett exempel på hur ett delat arv lätt resulterar i konkurrens och konflikt, snarare än i upplevelser av gemenskap och samförstånd.

Det är förvisso sant att det i exempelvis drusers eller yezidiernas religiösa traditioner finns uttryck vi känner igen från traditioner som knyts till zoroastrism eller judendom. Men som exemplet med Utnapishtim i inledningen illustrerade har dessa föreställningar ofta en lång historia i området och har utformats på olika sätt i olika traditioner. Att de i dag förknippas med just judendom, kristendom och islam beror på att just dessa så starkt lyckats hävda sig genom historien. Vidgar vi i stället begreppet ”abrahami-

1. Se exempelvis Asatrian & Arkelova 2014 vars kapitel om yezidisk religion har titeln *The Yezidi's pantheon and the syncretic features of their religion*.

tiska religioner” till att inbegripa även de som behandlas i denna rapport – och ännu fler – blir det tydligt hur en stor mängd religioner finner vitala byggklossar i det gemensamma förråd som är äldre än någon av de enskilda religionerna.

Vare sig traditioner, religioner eller uttolkningar är statiska fenomen och en av de viktigaste uppgifterna för religionsvetenskapen är att försöka att förklara varför en viss tolkning dominerar vid en viss tidpunkt och varför andra tolkningar och positioner negligeras, nedtonas eller avvisas. För att uttrycka sig annorlunda – vilka röster hörs, vilka tystas ner och vilka ses som representativa eller ”normala”.

De tre stora abrahamitiska traditionerna har formats av att de genom historien endera lyckats införliva eller utesluta grupper som har del i samma arv. Situationen för sådana grupper på marginalen har alltid varit osäker, eftersom de i perioder blivit utpekade som heretiker, kättare eller syndabockar av majoriteterna. Särskilt har detta varit aktuellt vid krig/konflikter, social oro och ekonomisk nedgång. Ett tydligt och tragiskt exempel på detta är Irak under de senaste decennierna, där mandéer, yezidier och andra religiösa minoriteter varit mycket utsatta. Det är inte en slump att samtliga grupper i denna rapport har sina historiska centra i perifera regioner där man kunnat leva i skymundan och därmed också varit skyddade från större och starkare grupper. Exempelvis har yezidier, aleviter, alawiter och druser alla levt i svårtillgängliga bergsområden och mandeerna har levt avskärmade i södra Mesopotamiens träskområden. De senaste årens utvecklingar visar dock att dessa områden inte längre erbjuder samma skydd som de har gjort tidigare

Gemensamma drag

Grupperna i rapporten uppvisar, utöver att man bott i utkanten eller i otillgängliga delar av olika riken och länder, flera gemensamma kännetecken som kan relateras till deras marginaliserade position. Som varande just minoritetsgrupper tycks flera av dessa särdrag syfta till att skydda och bevara den egna gruppen och dess särart.

För det första praktiserar man traditionellt och även i dag strikt *endogami*, det vill säga att man gifter sig och bildar familj inom den egna gruppen. De tydligaste exemplen på detta finner vi troligen i bland mandéer och

yezidier. Den bakomliggande tanken är att man annars riskera att börja suddas ut gränserna mot en det dominerande majoritetssamhället, på kort sikt, och på lång sikt helt enkelt ”försvinner i mängden”. Den vikt man lägger vid endogami relaterar också till klan-tänkande och vad som ibland kallas hedersstrukturer som båda syftar till att hålla samman gruppen. Inom ramarna för föreliggande studie har vi inte haft möjlighet att analysera hur sådana strukturer påverkats av gruppernas migration och etablering i Sverige, men tidigare forskning har visat att så kallad hedersproblematik kan aktiveras i migrationsprocesser, just på grund av att klan- och genusystem utmanas i de nya sociala situationer som uppstår.²

För det andra har samtliga beskrivna traditioner karaktären av hemlighetsfulla (esoteriska) läror vilka har varit förbehållna en liten initierad och läskunnig elit inom respektive grupp. Detta innebär stora utmaningar för grupperna i diaspora, då religiösa ledare sällan funnits tillgängliga. Leksamen möter i Sverige och på andra ställen stora utmaningar både när de ska praktisera sin religion i det dagliga livet, men också när de önskar genomgå viktiga livsriten såsom bröllop eller begravningar. Att flera av grupperna saknar religiöst skolade medlemmar i ett land som Sverige kan medföra att de får svårare att kreativt omtolka sina traditioner på sätt som möjliggör en vidare religionsutövning i det nya landet. Som vi sett medför detta en oro bland vissa informanter att deras traditioner kommer att få svårt att överleva i Sverige. Samtliga grupper står därför inför stora utmaningar i hur man kan finna nya och framkomliga vägar att praktisera sin religion i nya samhällen.

Relaterat till det hemlighetsfulla draget inom dessa religioner är att grupperna ofta har dolt sin egentliga religionstillhörighet (*taqiyya*) och låtsas tillhöra majoriteten. Utan denna teologiska möjlighet har de löpt en stor risk att utsättas för förföljelse och förtryck från majoriteten och dominerande härskare. Genom historien har de stått inför valet att å ena sidan behålla sin särart och då riskera diskriminering, å andra sidan att överge sin särart och låta sig assimileras in i majoritetskulturen. Flera av informanterna som medverkat i denna rapport upplever sig stå inför en liknande situation i Sverige – de försöker finna sätt att överföra sina specifika traditioner på nya generationer inför risken att dessa ska glömmas och överge traditionerna och assimileras in i den sekulära svenska majoritetskulturen.

2. Heimers & Hermelin 2010: 30, Khan 2006: 63-66.

En fjärde aspekt som kan sägas vara gemensam för minoriteterna i denna bok är att deras religiösa liv har en stark relation till de fysiska platser och miljöer där de ursprungligen bott och verkat. För mandéerna är floderna Eufrat och Tigris ”heligt vatten” i vilka man traditionellt praktiserat sina återkommande dopritualer. För yezidierna är besök i Lalish i Irak och helgongravarna i denna region ett fundament i religionen. Likaså har både druser och aleviter sina vallfärdsorter i sina respektive områden. Dessa signifikanta platser kan också ligga i länder som befinner sig i konflikt med varandra – något som till exempel illustreras av druserna som bor i Libanon, Syrien och Israel. På grund av konflikter och motsättningar kan druser ha svårigheter att besöka varandras kommuniteter och heliga platser. Framtiden får utvisa om och i så fall hur dessa traditioner kan fortsätta att vara levande religioner om dess utövare har begränsad eller ingen tillgång till dessa platser.

Samfund under uppbyggnad

Flera av grupperna står också inför stora utmaningar i arbetet med att bygga upp organisationer och strukturer som kan förvalta deras respektive religiösa traditioner. Vid sidan om ovan nämnda problematik (avsaknad av prästerskap och religiöst skolade personer, bristande möjligheter att besöka heliga platser) vittnar flera respondenter även om svårigheter att hitta rätt vägar i det svenska civilsamhället med allt vad det innebär av bidragsansökningar, medlemsmatriklar, stadgeskrivningar, årsmöten och bokslut. Det handlar helt enkelt om att bygga upp kunskaper och resurser för att å ena sidan orientera sig *utåt* mot offentlig byråkrati (myndigheter av olika slag) och andra aktörer i förenings-Sverige (studieförbund, trossamfund, et cetera). Å andra sidan handlar det om att *inåt* – i den egna gruppen – finna framkomliga vägar att samarbeta och utvecklas. Denna utmaning blir svårare på grund av att representanter för dessa minoritetsreligioner kommer från olika regioner, eller till och med olika länder, som kan utmärkas av mycket olika religiösa traditioner. Först när de kommer samman i diaspora blir sådana olikheter tydliga, och man måste finna vägar att överbrygga dem för att kunna samarbeta.

I arbetet med den här rapporten är det tydligt att man har kommit olika långt i denna process. Mandéerna förefaller vara den grupp som har mest

religiös verksamhet, flest lokala organisationer och de starkaste nationella strukturerna i dagens Sverige. Samtidigt har man också haft – och har fortfarande – betydande konflikter inom samfundet. Yezidiska riksförbundet har börjat samla sig organisatoriskt, framför allt på lokal nivå, men tycks inte anordna gemensamma religiösa sammankomster i någon större grad. Halvvägs mellan dessa tycks det alevitiska organisationslivet befinna sig. De alawitiska och drusiska grupperna har 2017 nära nog obefintlig aktivitet i Sverige.

Något som flera av rapportens informanter uttrycker är en stark önskan om att bli både mer kända men också *erkända* som minoritet i Sverige. För respondenterna handlar detta bland annat om vad man skulle kunna kalla ”praktiska rättighetsfrågor” såsom matfrågor i skolan, men också möjlighet till begravingar, bemötande i sjukvården samt ledigheter under religiösa högtider. Denna problematik delar man med andra religiösa minoriteter i Sverige. Skillnaden är att man är numerärt färre än till exempel muslimer och ortodoxa kristna och att många svenskar helt saknar kunskap om exempelvis druser eller yezidier. Detta kan ytterligare försvåra möjligheten att möta förståelse från exempelvis skolpersonal eller anställda vid offentliga institutioner.

Önskan att bli en ”erkänd religion” är något som återkommer hos flera respondenter vilket man relaterar till att man sällan – eller kanske aldrig – fått vara det i sina ursprungsländer. Avsaknaden av officiellt erkännande kopplas till den marginalisering och det förtryck man har upplevt. Skulle man få erkännande i sitt nya hemland Sverige tänker man sig att det skulle vara en slags positivt förlösning av religionen och att resurser (bidrag) och annat stöd ska komma samfundet till del.

Migrerade konflikter

De fem minoritetsgrupperna i denna rapport har alla vuxit i Sverige på grund av invandring och särskilt på grund av den flyktinginvandring som varit en konsekvens av konflikterna i Irak (1990-, 2000- och 2010-talen) och Syrien (från 2011 och framåt). Undantaget är aleviterna som har sitt ursprung i Turkiet vilka kom till Sverige som arbetskraftsinvandrare längre tillbaka (1960–1980) men senare också kom som politiska flyktingar.³

3. Svanberg 1999.

Samtliga grupper vittnar dock om att man upplevt våld och förföljelse i sina hemländer på grund av tillhörigheten till sina respektive religiösa traditioner.

Statistik från Brottsförebyggande rådet antyder att dessa grupper är utsatta även i Sverige.⁴ Representanter för samtliga grupper som behandlas i denna rapport riskerar att drabbas av diskriminering eller våld från extremistiska muslimer i Sverige, likaväl som i sina hemländer. Ironiskt nog är risken också stor att de drabbas av anti-muslimsk diskriminering och rasistiskt våld eftersom de – med ursprung i Mellanöstern – av många misstas för att vara muslimer. Här saknar vi fortfarande mycket forskning.

En ytterligare oro att ta på allvar, som vi inte heller har någon egentlig forskning om, är att representanter för dessa grupper på grund av deras historia ofta bär på starkt negativa uppfattningar om islam och muslimer. Detta kan innebära att representanter för dessa grupper inte endast är potentiella offer för diskriminering och vad som kallas anti-religiösa hatbrott, utan samtidigt potentiella förövare.⁵ Detta är en problematik som behöver tas på allvar, och där olika samhällsinstanser kan göra insatser tillsammans med företrädare för de olika grupperna i Sverige för att förebygga konflikter.

Slutligen bör det göras tydligt att de föreningar, organisationer och trosamfund som relaterar till de religiösa grupper som beskrivs i denna rapport idag är en del av Sveriges civilsamhälle och utgör en resurs för de egna medlemmarna, men är också en tillgång för samhället i stort. Förutom att bistå med sin kärnverksamhet som gudstjänst, religiösa högtider och utbildning har man också ett brett socialt engagemang där man stödjer nyanlända flyktingar, jobbar med integrationsprojekt, besöker sjuka, för att bara ta några exempel. Därtill går det också att konstatera att vi i Sverige, med dessa samfund bland oss, äger en viktig kunskapsbank om historia, mytologi, religion och kulturer med flertusenåriga rötter.

Göran Larsson
Simon Sorgenfrei
Max Stockman

4. Hatbrott inom kategorin Andra anti-religiösa hatbrott, inom vilka brott mot grupper andra än judiska, kristna eller muslimska faller, ökade med 114 % i den senaste statistiken. Axell & Westerberg 2017.

5. Detta bekräftas även i samtal med dialogpolis i Stockholmsområdet, 2017-06-01.

■ Referenser, sorterade efter kapitel

Inledning

- Arentzen, Thomas (2015). *Ortodoxa och österländska kyrkor i Sverige*. Stockholm: Nämnden för statligt stöd till trossamfund
- Berger, Peter (2001). Att söka efter mening i en globaliserad värld. *Signum nr. 1*
- Björk, Mårten & Larsson, Göran (2015). *Globala konflikter med lokala konsekvenser. Översikt om utresande problematiken*. Stockholm: MSB
- Cotter, Christopher R. & Robertson, David G. (eds.) (2016). *After Worlds Religions. Reconstructing Religious Studies*. London & New York: Routledge
- Dencik, Lars (2007). *Judendom i Sverige: en sociologisk belysning*. Uppsala: Swedish Science Press
- Ethnic Cleansing on a Historical Scale: Islamic State's Systematic Targeting of Minorities in Northern Iraq* (2014). Amnesty International September 2014. Hämtad från https://www.es.amnesty.org/uploads/media/Iraq_ethnic_cleansing_final_formatted.pdf (besökt 2016-12-08).
- Glock, Charles Y. & Stark, Rodney (1965). *Religion and society in tension*. Chicago: Rand McNally
- Gunner, Göran (1999). *Att slakta ett får i Guds namn: om religionsfrihet och demokrati*. Stockholm: Fakta info direkt
- Hammarlund, Anders (2013). *En bön för moderniteten: kultur och politik i Abraham Baers värld*. Stockholm: Carlsson
- Harari, Yuval Noah (2017). *Sapiens: en kort historik över mänskligheten*. Stockholm: Natur & Kultur
- Hedin, Christer (2017). *Kristendomens historia i Sverige*. Stockholm: Molin & Sorgenfrei
- Hobson, John M (2007). *Västerlandets österländska ursprung*. Lund: Studentlitteratur
- Hjärpe, Jan (2002). *Araber och arabism*. Stockholm: Prisma
- Hjärpe, Jan (2009). *Förändringens vind: den muslimska världen i tidigt 2000-tal*. Stockholm: Leopard
- Hjärpe, Jan (2010). *Islamism: politisk-religiösa rörelser i den muslimska världen*. 1. uppl. Malmö: Gleerup
- Kantola, Taina & Warring, Lennart (2015). *Arvet och arvtagarna: fem tusen år av mesopotamisk lärdoms historia*. Stockholm: Natur & kultur
- Karlsson, Ingmar (2017). *Inga vänner utom bergen: kurdernas historia*. Lund: Historiska media

- Karlsson, Ingmar (2005). *Korset och halvmånen: en bok om de religiösa minoriteterna i Mellanöstern och i Sverige*. Stockholm: Wahlström & Widstrand
- Karlsson Minganti, Pia & Svanberg, Ingvar (red.) (1997). *Religionsfrihet i Sverige: om möjligheten att leva som troende*. Lund: Studentlitteratur
- Lagervall, Rickard (2015). Modern politisk sunniislam, ss. 287–321 i Olsson, Susanne & Sorgenfrei, Simon (red.). *Islam: en religionsvetenskaplig introduktion*. Stockholm: Liber
- Larsson, Göran (2016). "One cannot doubt the potential effect of these fatwas on modern Muslim society." Online Accusations of Disbelief and Apostasy: The Internet as an Arena for Sunni and Shia Muslim Conflicts. *Studies in Religion*, ss. 1–21
- Larsson, Göran & Stjernholm, Simon (2014). *Främlingsfientliga handlingar mot trossamfund. En kartläggning av religiösa grupper och individers utsatthet i Sverige 2014*. Stockholm: Nämnden för statligt stöd till trossamfund
- Lindmark, Daniel & Sundström, Olle (red.) (2016a). *De historiska relationerna mellan Svenska kyrkan och samerna: en vetenskaplig antologi*. Bd 1. Skellefteå: Artos & Norma
- Lindmark, Daniel & Sundström, Olle (red.) (2016b). *De historiska relationerna mellan Svenska kyrkan och samerna: en vetenskaplig antologi*. Bd 2. Skellefteå: Artos & Norma
- Maréchal, Brigitte (red.) (2003). *Muslims in the enlarged Europe: religion and society*. Leiden: Brill
- Masuzawa, Tomoko (2005). *The invention of world religions, or, How European universalism was preserved in the language of pluralism*. Chicago: University of Chicago Press
- Nisan, Mordechai (2002). *Minorities in the Middle East: A History of Struggle and Self-Expression*. Jefferson: McFarland
- Nongbri, Brent (2013). *Before religion: a history of a modern concept*. New Haven: Yale University Press
- Olsson, Susanne & Sorgenfrei, Simon (red.) (2015). *Islam: en religionsvetenskaplig introduktion*. 1. uppl. Stockholm: Liber
- Orrenius, Niklas (2017). Svenska shiamuslimer hotas från två håll. *Dagens Nyheter*, 2017-05-26. Hämtad från <http://www.dn.se/nyheter/sverige/niklas-orrenius-svenska-shiamuslimer-hotas-fran-tva-hall/>
- Roth, Hans Ingvar (2012). *Är religion en mänsklig rättighet?* Stockholm: Norstedt
- Sorgenfrei, Simon (2016). *Sufism i Sverige: en lägesrapport från Stockholm, Göteborg och Malmö*. Stockholm: Nämnden för statligt stöd till trossamfund
- Stenberg, Leif (2015) Islamisk modernism, ss. 271–286 i Olsson, Susanne & Sorgenfrei, Simon (red.) (2015). *Islam: en religionsvetenskaplig introduktion*. Stockholm: Liber
- Svanberg, Ingvar & Westerlund, David (red.) (2011). *Religion i Sverige*. Stockholm: Dialogos.
- Tallqvist, Knut (red.), *Gilgames-eposet*, (1962). Stockholm: Geber
- Werner, Yvonne Maria & Harvard, Jonas (red.) (2013). *European anti-Catholicism in a comparative and transnational perspective*. Amsterdam: Rodopi

Aleviter

- Batako, Nildağ Gizem (2015). *The Organization of Alevi in Sweden: The Federation of Alevi Unions in Sweden and the Alevi Cultural Centers in Light of the Swedish Incorporation Regime*. Masteruppsats: Lunds universitet
- Bates, Eliot (2012). The Social Life of Musical Instruments. *Ethnomusicology*. Vol. 56, No. 3, ss. 363–395
- Borzoo, Aida (2014). *Alevismen. En undersökning av alevismen i Sverige*. Stockholm: Rapport, Institutionen för orientaliska språk, Stockholms Universitet
- Dressler, Markus (2008). Alevi., i *Encyclopaedia of Islam*, THREE. Leiden: Brill Online
- Issa, Tözün (red.) (2017). *Alevi in Europe: voices of migration, culture and identity*. Abingdon, Oxon: Routledge
- Kieser, Hans-Lukas (2001). *Some Remarks on Alevi Responses to the Missionaries in Eastern Anatolia* (19th-20th cc.). Hämtad från <http://www.hist.net/kieser/pu/responses.html> (besökt 2017-05-09)
- Lapidus, Ira M. (1988). *A history of Islamic societies*. Cambridge: Cambridge University Press
- Levtzion, Nehemia (1979). Towards a Comparative Study of Islamization, ss. 1–23 i Levtzion, N (ed.) *Conversion to Islam*. Holmes & Meier Publishers, Inc. New York
- Markussen, Hege Irene (2012). *Teaching history, learning piety: an Alevi foundation in contemporary Turkey*. Lund: Sekel
- Markussen, Hege Irene (2016). Alevitiska riksförbundet. Nytt statsbidragsberättigat trossamfund. *SST Årsbok*. Bromma: Nämnden för statligt stöd till trossamfund
- Massicard, Elise (2010). Alevi Communities in Western Europe: Identity and Religious Strategies, ss. 561–592, in *Yearbook of Muslims in Europe*. Leiden: Brill
- Mélikoff, Irène (1992). *Sur les traces du Soufisme Turc: recherches sur l'Islam populaire en Anatolie*. Istanbul: Isis
- Mélikoff, Irène (1998). *Hadji Bektach: un mythe et ses avatars: genèse et évolution du soufisme populaire en Turquie*. Leiden: Brill
- Ménage, Victor Louise (1979). The Islamization of Anatolia, ss 52–67 i Levtzion, N (ed.) *Conversion to Islam*. Holmes & Meier Publishers, Inc. New York
- Savory, Roger M. (2012). Kizil-Bash, i *Encyclopaedia of Islam*. Leiden: Brill Online
- Shankland, David (2007). *The Alevi in Turkey: the emergence of a secular Islamic tradition*. New York: Routledge
- Sorgenfrei, Simon (2016) *Sufism i Sverige – en lägesrapport från Stockholm, Göteborg och Malmö*. Bromma: Nämnden för statligt stöd till trossamfund)
- Svanberg, Ingvar (1999). Alevismen och invandrade sufi-ordnar, ss. 65–83 i Svanberg, Ingvar & Westerlund, David (Red.), *Blågul islam?* Nora: Nya Doxa
- Sökefeld, Martin (2004). Religion or culture? Concepts of identity in the Alevi diaspora, ss. 133–155 i Kokot, Waltraud, Tölölyan, Khachig & Alfonso, Carolin (red.) *Diaspora, identity, and religion: new directions in theory and research*. London: Routledge
- Sökefeld, Martin. (2008). *Struggling for recognition: the Alevi Movement in Germany and in Transnational space*. New York: Berghahn

Vryonis, Speros (1971). *The decline of medieval Hellenism in Asia Minor and the process of islamization from the eleventh through the fifteenth century*. Berkeley: University of California Press

Wolper, Ethel Sara (2003). *Cities and saints: Sufism and the transformation of urban space in medieval Anatolia*. University Park, PA: The Pennsylvania State University Press

Zarcone, Thierry (2014). Bektaşiyiye, i *Encyclopaedia of Islam*, THREE. Leiden: Brill Online

Onlinematerial:

<http://www.alevi.org.au/eng/#hizir> besökt 2017-06-19

http://www.jadaliyya.com/pages/index/16852/alevis-in-ottoman-anatolia_an-interview-with-ayfer besökt 2017-06-19

http://www.sst.a.se/download/18.53bc059c152c0c3093a7137f/1455182130157/Trossamfundsboken_komplett,+feb+2016_Del58.pdf besökt 2016-11-23

http://www.sst.a.se/download/18.53bc059c152c0c3093a7137f/1455182130157/Trossamfundsboken_komplett,+feb+2016_Del58.pdf besökt 2016-11-23

<https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-00801075/document> besökt 2017-06-19

<https://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2013religiousfreedom/index.htm?year=2013&dclid=222277#wrapper> besökt 2017-06-19- 177

Opublicerat material:

Regeringskansliet, Socialdepartementet, Plan-, Bygg- och Bostadsenheten; Alevitiska riksförbundets ansökan om att bli statsbidragsberättigat trossamfund, Bilaga 1, 2014-09-13, Diarenr. S2014/6486/PBB

Regeringskansliet, Socialdepartementet, Plan-, Bygg- och Bostadsenheten; Alevitiska riksförbundets ansökan om att bli statsbidragsberättigat trossamfund, Bilaga 2, Kortfattad om alevism, 2014-09-13, Diarenr. S2014/6486/PBB

Regeringskansliet, Socialdepartementet, Plan-, Bygg- och Bostadsenheten; Alevitiska riksförbundets ansökan om att bli statsbidragsberättigat trossamfund, Bilaga 3, Alevi-Bektashismens Grundprinciper, 2014-09-13, Diarenr. S2014/6486/PBB

Regeringskansliet, Socialdepartementet, Plan-, Bygg- och Bostadsenheten; Alevitiska riksförbundets ansökan om att bli statsbidragsberättigat trossamfund, Bilaga 20, Stadgar, 2014-09-13, Diarenr. S2014/6486/PBB

Regeringen, Kulturdepartementet; Regeringsbeslut, Ansökan från Alevitiska riksförbundet om att bli berättigat till statsbidrag till trossamfund, diariernr. Ku2015/00099/D

Statistik Diariernr: 3.009 26/17

Verksamhetsberättelse år 2012 för Kulturcentrum för aleviterna i Halmstad (sst arkiv)

Intervju 2017-04-03

Intervju 2017-06-05

Mejl 2017-06-13

Mejl från Hege Irene Markussen 2017-04-30

Alawiter

- Balanche, Fabrice (2015). *The Alawi Community and the Syria Crisis*. Hämtad från <http://www.mei.edu/content/map/alawi-community-and-syria-crisis> (besökt 2017-06-22)
- Bar-Asher, Meir M. (2003). Noşayris, i *Encyclopaedia Iranica Online*, Hämtad från <http://www.iranicaonline.org/articles/nosayris> (besökt 2017-06-22)
- Dam, Nikolaos van (2011). *The struggle for power in Syria: politics and society under Asad and the Ba'th Party*. London: I. B. Tauris
- Halm, Heinz (2012). Nuşayriyya, i *Encyclopaedia of Islam*, Second Edition. Leiden: Brill Online
- Ibn Battūta, Muḥammad (1989). *Islams vandringssman: Ibn Battūta "Arabvärldens Marco Polo": 1325-1354 : Ibn Battūtas resor*. Stockholm: Hallonquist
- Karlsson, Ingmar (2005). *Korset och halvmånen: en bok om de religiösa minoriteterna i Mellanöstern och i Sverige*. Stockholm: Wahlström & Widstrand
- Lifos (2017). *Syriens minoriteter. Del 1: Alawiter*. Migrationsverket. Hämtad från <http://lifos.migrationsverket.se> (besökt 2017-06-22)
- Lund, Aron (2015). *Drömmen om Damaskus*. Stockholm: Silc förlag
- Mervin, Sabrina (2011). Alawīs, Contemporary Developments, i *Encyclopaedia of Islam: Three*. Leiden: Brill Online
- Minahan, James (2002). *Encyclopedia of the stateless nations: ethnic and national groups around the world*. Westport, Conn.: Greenwood Press
- Olsson, Tord. (1998). The Gnosis of Mountaineers and Townspeople. The Religion of the Syrian Alawites, or the Nuşairīs, ss. 167–183 i Olsson, Tord, Özdalga, Elisabeth och Raudvere, Catharina (eds.), *Alevi Identity: Cultural, Religious and Social Perspectives*. Istanbul: Swedish Research Institute
- Svensson, Jonas (2015). Sahaba, ss. 60–61 i Olsson, Susanne & Sorgenfrei (red.), Simon, *Islam – en religionsvetenskaplig introduktion*. Stockholm: Liber

Onlinematerial:

- http://gulf2000.columbia.edu/images/maps/Syria_Religion_Detailed_lg.png (besökt 2017-06-22)
- <http://www.mei.edu/content/map/alawi-community-and-syria-crisis> besökt 2017-06-05,
- http://www.qtafsir.com/index.php?option=com_content&task=view&id=2238&Itemid=83 (besökt 2017-02-13)
- <https://shaykhulislam.wordpress.com/2009/08/13/ruling-on-the-nusayrialawi-sect/> (besökt 2017-02-13)
- <https://www.sydsvenskan.se/2016-04-03/alawiter-tar-avstand-fran-al-assad>, (besökt 2017-06-22)

Opublicerat material:

Mejl från Leif Stenberg 2017-05-29

Mejl från Leif Stenberg 2017-06-22

Druser

- A *brief look at the beliefs of the Druze*. Hämtad från <https://islamqa.info/en/26139> (besökt 2016-11-28)
- Brenton Bretts, Roberts (1995). Druze, ss. 388–389 i Esposito, John L. (ed.), *The Oxford Encyclopedia of the Modern Islamic World*, Vol. 1. Oxford: Oxford University Press
- Bryer, David, (1975) The Origins of the Druze Religion, Part I. *Der Islam*, Band 52, ss. 47–84.
- Bruckmayr, Philipp (2010) Syro-Lebanese migration to Colombia, Venezuela and Curacão: From mainly christian to predominantly Muslim phenomenon. *European Journal of Economic and Political Studies*, s. 151- 178
- Carra de Vaux, B. (1995). Druzes, ss. 94–95 i Gibb, H. A. R. Och Kramers, J. H. (eds.), *Shorter Encyclopaedia of Islam*. Leiden: Brill
- Cockburn, Patrick (2015). Syrian Civil War: Jabhat al-Nusra's massacre of Druze villagers shows they're as nasty as Isis. *Independent* 2015-06-14. Hämtad från <http://www.independent.co.uk/voices/commentators/syrian-civil-war-jabhat-al-nusras-massacre-of-druze-villagers-shows-the-group-is-just-as-nasty-as-10318348.html> (besökt 2016-11-28)
- Dana, Nissim (2003) *The Druze in the Middle East: Their Faith, Leadership, Identity and Status*. Brighton: Sussex Academic Press
- Firro, Kais M. (2011). The Druze Faith: Origin, Development and Interpretation. *Arabica* 58, ss. 76–99.
- Halabi, Abbas (2015) *Druze: Culture, History, Prospects*. London: Ithaca Press
- Hamadé, Kassem (2015). Druserna i Syrien, en hotad existens. *Expressen* 2015-06-12. Hämtad från <http://bloggar.expressen.se/varldskollen/2015/06/12/drusers-existens-i-syrien-ar-hotad/> (besökt 2016-11-28)
- Haddad, Yvonne Yazbeck & Smith, Jane Idleman (1991). The Druze In North America. *The Muslim World*, Vol. LXXXI, No. 2, ss.111–132
- Hazran, Yusri (2012). Heterodox Doctrines in Contemporary Islamic Thought: The Druze as a case study. *Der Islam*, Bd 87, ss. 224–247.
- Hirschberg, H. Z. (1981). The Druzes, ss. 330–348 i Arberry, A. J. och Beckingham, C. F. (eds.), *Religion in the Middle East: Three Religions in Concord and conflict*, Vol 2. Cambridge: Cambridge University Press
- Hitti, Philip K. (2007). *The Origins of the Druze People and Religion: With Extracts from Their Sacred Writings*. London: Saqi Books
- Hodgson, Marshall G. S. (1962). Al-Darazi and Hamza in the Origin of the Druze Religion. *Journal of the American Oriental Society*, Vol. 82, No. 1, ss. 5–20
- Karlsson, Ingmar (2005). *Korset och halvmånen. En bok om de religiösa minoriteterna i Mellanöstern och i Sverige*. Stockholm: Waahlström & Widstrand
- Khuri, Fuad I. (2004). *Being a druze*. London: Druze Heritage Foundation
- Lapidus, Arne (2015). Utsatta druser i Syrien ber Israel om hjälp. *Dagen* 2015-06-03. Hämtad från <http://www.dagen.se/utsatta-druser-i-syrien-ber-israel-om-hjalp-1.372169> (besökt 2016-11-28)

- Makarem, Julia (2007). *American Druze Heritage*. Hämtad från www.americandruzeheritage.com/Migration.html (besökt 2017-07-22)
- Radwan, Chad Kassem (2009). *Assessing Druze identity and strategies for preserving Druze heritage in North America*. Graduate Theses and Dissertations, University of South Florida. Hämtad från <http://scholarcommons.usf.edu/etd/2159> (besökt 2017-07-22)
- Schaebler, Birgit (2013). Constructing an Identity between Arabism and Islam: The Druzes in Syria. *The Muslim World*, Volume 103, ss. 62–79
- Shachar, Nathan (2015). Drusledarens död kan bli droppen. *Dagens Nyheter* 2015-09-07. Hämtad från <http://www.dn.se/nyheter/varlden/drusledarens-dod-kan-bli-droppen/> (besökt 2016-11-28)
- Skovgaard-Petersen, Jacob (1998). Taqiya or Civil Religion? Druze Religious Specialists in the Framework of the Lebanese Confessional State, ss. 127–136 i Olsson, Tor; Özdalga, Elisabeth och Raudvere, Catharina (eds.), *Alevi Identity: Cultural, Religious and Social Perspectives*. Richmond: Curzon Press
- Swayd, Samy (2005). Druze, ss. 2502–2504, i Jones, Lindway (ed.) *Encyclopedia of Religions*. New York: Macmillan

Mandeer

- Arabestani, Mehrdad (2016). The Mandaean's Religious System: From Mythos to Logos. *Iran and the Caucasus* 20, ss. 179–194
- Arabestani, Mehrdad (2012). Ritual Purity and the Mandaean's Identity”, *Iran and the Caucasus* 16 (2), ss. 153–168
- Arabestani, Mehrdad (2010). The Mandaean Identity Challenge: From Religious Symbolism to Secular Policies, i E. Morrell; M. D. Barr (eds.), *Proceedings of the 18th Biennial Conference of the ASAA, 5 - 8 July 2010*. Opublicerad presentation, kan hämtas från https://www.academia.edu/396683/The_Mandaean_Identity_Challenge_from_religious_symbolism_to_secular_policies (besökt 2017-07-22)
- Berggren, Mattias (2011). *Mandeism i Sverige: en antik religion söker sin identitet i ett västerländskt samhälle*. Gävle: Högsolan i Gävle, Avdelningen för kultur-, religions-, och utbildningsvetenskap
- Carlson, Jalmir (2013). Ny kyrka planeras på Genetafältet. *Länstidningen Södertälje* 2013-04-22. Hämtad från www.lt.se/stockholm/sodertalje/ny-kyrka-planeras-pa-genetafaltet (besökt 2017-06-22)
- Chapman, Chris & Taneja, Preti (2009). *Uncertain refuge, dangerous return: Iraq's uprooted minorities*. London: Minority Rights Group International.
- Drower, Ethel Stefana (1937). *The Mandaean of Iraq and Iran: their cults, customs, magic legends, and folklore*. Oxford: Inget förlag.
- Ewerlöf, Mikael (2014). Mandéer flyttar efter klagomål. *Länstidningen Södertälje* 2014-08-02. Hämtad från www.lt.se/stockholm/sodertalje/ny-kyrka-planeras-pa-genetafaltet (besökt 2017-06-22)
- Buckley, Jorunn Jacobsen (2002). *The Mandaean: ancient texts and modern people*. New York: Oxford University Press

- Buckley, Jorunn Jacobsen & Albrile, Ezio (2005). Mandaeen Religion, i Jones, Lindsey (ed.), *Encyclopaedia of Religion*, Vol. 8. New York: Thomson & Gale
- Hartman, Sven S. (1968). Mandaismen, ss. 269–292 i Asmussen, Jes Peter & Læssøe (red.), *Illustreret Religionshistorie*, Bind 3. Köpenhamn: Gads Forlag.
- Häberl, Ch. G. (2012). Mandaism in Antiquity and the Antiquity of Mandaism. *Religion Compass* 6(5), ss. 262–276
- al-Haydar, Diar (2012). Mandeismen. *De sista gnostikerna Johannes Döparens lärjungar*. Nora: Nya Doxa
- Jarring, Gunnar (1990-1991). Norberg, Matthias”, i *Svenskt biografiskt lexikon*, Band 27 s. 152. Hämtad från <https://sok.riksarkivet.se/Sbl/Presentation.aspx?id=8175> (besökt 2017-03-31)
- Karlsson, Ingmar (2005). *Korset och halvmånen*. En bok om de religiösa minoriteterna i Mellanöstern och Sverige. Stockholm: Wahlström & Widstrand
- Luebi, Sanndi. (2016). *Mandeismen: En studie av dess ritualer och dess betydelse utifrån fem mandéers synvinkel*. Malmö: Malmö högskola, Fakulteten för lärande och samhälle
- Lupieri, Edmondo (2002). *The Mandaeans: the last gnostics*. Grand Rapids, Michigan: W.B. Eerdmans
- Mandaeen Human Rights Group (2006). *The Crimes Against The Sabian Mandaean In Iraq Since 21 March 2003*. Hämtad från www.mandaeenunion.com (besökt 2017-06-19)
- Mandaeen Human Rights Group (2007). *Sabian Madaeans in Iraq Face Annihilation*. Hämtad från www.mandaeenunion.com (besökt 2017-06-19)
- Mandaeen Human Rights Group (2008). *Mandaeen Human Rights Annual Report*. Hämtad från www.mandaeenunion.com (besökt 2017-06-19)
- Mandaeen Human Rights Group (2009). *Mandaeen Human Rights Annual Report*. Hämtad från www.mandaeenunion.com (besökt 2017-06-19)
- Mandaeen Human Rights Group (2011). *Mandaeen Human Rights Annual Report*. Hämtad från www.mandaeenunion.com (besökt 2017-06-19)
- Mandaeen Human Rights Group (2012). *Mandaeen Human Rights Annual Report*. Hämtad från www.mandaeenunion.com (besökt 2017-06-19)
- Mandaeen Human Rights Group (2017). *Mandaeans of Iraq since 2015*. Hämtad från www.mandaeenunion.com (besökt 2017-06-19)
- ”Mandéer”, osignerad artikel i *Nationalencyklopedin*, Band 13. Höganäs: Bra Böcker, 1994, s. 36
- Muneh, Mena (2016). *The Mandaean Women's Association in Södertälje – Gender Equality and Mandaeanism*. Stockholm: Stockholms universitet, Institutionen för Asien-, Mellanöstern- och Turkietstudier
- Najm, A.; Tavoos, J.; Jabbar, S.; Jabbar-Heloo, S. et al. (2010). *Mandaeen Rabi's Edict: Who is Mandaean?, Society for Mandaean Charity in Scandinavia*. Hämtad från <http://mandaeen.dk/node/118>.
- Olsson, Tord (1994). Mandeism, ss. 36–37 i *Nationalencyklopedin*, Band 13. Höganäs: Bra Böcker
- Persson, Henrik & Persson, Ola (2007) (red.). *Mångkultur, minoritet och tro*. Stockholm: Föreningen Fjärde världen

- Puttick, Miriam (2014). *From crisis to catastrophe: the situation of minorities in Iraq*. London: Minority Rights Group International
- Reyes, Maria-Pilar (2011). *Goda exempel på förebyggande av hedersvåld*. Stockholm: Länsstyrelsen i Stockholms län
- Sedrati, Anass (2016). *Mandaeism: A Religion between Sweden and the Middle East*. Stockholm: Stockholms universitet, Institutionen för Asien-, Mellanöstern- och Turkietstudier
- Rudolph, Kurt (2005). Mandeans, ss. 751–756 i Hanegraaff, Wouter J. et al. (red.), *Dictionary of Gnosis & Western Esotericism*, Vol. II. Leiden & Boston; Brill
- Taneja, Preti (2007). *Assimilation, exodus, eradication: Iraq's minority communities since 2003*. London: Minority Rights Group International
- Segelberg, Eric (1990). *Gnostica–Mandaica–Liturgica*. Uppsala: Almqvist & Wiksell
- Westerdahl, Christer (1990). *Från Norrtjänst till Konstantinopel*. Mathias Norberg (1747–1826). Örnsköldsvik: Örnsköldsviks museums småskriftserier 24
- Wester, Torbjörn (2015). Här möts Osbys mandéer, *Norra Skåne* 2015-05-06. Hämtad från <http://www.nsk.se/2015/05/06/har-mots-osbys-mandeer> (besökt 2017-06-22)
- Wijk, Jan (2015). Mandeer flyttar in i Pingstkyrkan. *Nerikes Allehanda* 2015-08-26. Hämtad från www.na.se/orebro-lan/hallsberg/mandeer-flyttar-in-i-pingstkyrkan (besökt 2017-06-22)

Opublicerade källor

- Kammarkollegiet (2013) Förordningar för Mandeiska Sabeiska Samfundet i Sverige (Antagna 2012-12-02) Diariern: 19.3.2-1304-13
- Kammarkollegiet (2015) Stadgar för Mandéernas trossamfund i Svealand (Antagna 2015-03-25) Diariern: 19.3.1-1107-15
- Kammarkollegiet (2015) [Stadgar för] Mandeiska Trossamfundet i Skåne (Antagna 2015) Diariern: 19.3.1-3646-15
- Nämnden för statligt stöd till trossamfund (2017) Redovisning av statistik, Mandeiska sabeiska samfundet i Sverige, Diariern: 3.0099-34(17)
- Regeringskansliet (2012): Mandeiska Sabeiska samfundets ansökan till regeringen att bli berättigad till statsbidrag till trossamfund (Inkommen 2012-01-17) Diariern: S2012/398/PBB

Intervjuer

- Intervju med respondent 2017-04-19 (Företrädare MSS)
- Intervju med respondent 2017-04-26 (Företrädare MSS)
- Intervju med respondent 2017-05-12 (Företrädare MSS)
- Intervju med respondent 2017-05-15 (Företrädare Mandéernas trossamfund i Svealand)
- Intervju med respondent 2017-05-18 (Företrädare MSS)
- Intervju med respondent 2017-06-09 (Person med bakgrund i den mandeiska gruppen)
- Intervju med respondent 2017-06-12 (Person med bakgrund i den mandeiska gruppen)

Intervju med respondent 2017-06-15 (Person med bakgrund i den mandeiska gruppen)

Intervju med Martin Lindgren 2017-05-23 (Kulturanthropolog som forskar om mandéer)

Yezidier

Allison, Christine (2004). Yazidis I. General, i *Encyclopædia Iranica*, online edition

Anholm, Maria (2001). *Jesidkurderna: (djävulsdyrkare)*. Spånga: Apec

Asatrian, Garnik S. & Arakelova, Victoria (2014). *The Religion of the Peacock Angel: The Yezidis and their spirit world*. Durham: Acumen Publishing Ltd

Bärtås, Magnus & Ekman, Fredrik (2015). *Yezidier. En reseessä*. Stockholm: Molin & Sorgenfrei

Drower, Ethel. S. (1941). *Peacock angel; being some account of votaries of a secret cult and their sanctuaries*. London: J. Murray

Kreyenbroek, Philip G. (1995). *Yezidism: its background, observances and textual tradition*. Lewiston, N.Y.: Edwin Mellen

Kreyenbroek, Philip G. (2012). Yazīdī, i *Encyclopaedia of Islam*, Second Edition. Leiden: Brill Online

Sorgenfrei, Simon (2015). Ondskans ambivalens: mötet mellan Mu'awiyah och Iblis i Jalal al-din Rumis Masnavi-ye ma'navi. *DIN: tidsskrift för religion og kultur*, nr 1, ss. 95–121

Utas, Bo (2011). *Den persiska litteraturen: essäer*. Stockholm: Molin & Sorgenfrei

Utas, Bo (2011). *Den persiska litteraturen*. Stockholm: Molin & Sorgenfrei

Onlinematerial

<http://idrottonline.se/EzidSK-Fotboll/> besökt 2017-05-30

<http://journals.plos.org/plosmedicine/article?id=10.1371/journal.pmed.1002297> besökt 2017-06-01

<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=161&artikel=5957430> besökt 2017-06-01

<http://www.dalademokraten.se/dalarna/borlange/eziderna-invigde-kyrkogard> besökt 2017-05-30

<http://www.owfi.info/EN/article/islamic-state-and-the-changing-rights-of-yazidi-women/>

http://www.yeziditruth.org/worldwide_yezidi_communities besökt 2017-06-19

http://www.yeziditruth.org/yezidi_religious_tradition besökt 2017-04-03

https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/16757/ISIM_1_The_Evolution_of_the_Yezidi_Religion_From_Spoken_Word_to_Written_Scripture.pdf?sequence=1 besökt 2017-06-19

Opublicerat material:

Intervju 2016-12-05

Intervju 2017-03-07

Intervju 2017-03-13

Intervju 2017-03-15

Intervju 1 2017-04-03

Intervju 2 2017-04-03

Intervju 3 2017-04-03

Intervju 4 2017-04-03

Intervju 2017-05-15

Material från Ezidiska Riksförbundet i Sverige

Uppgifter lämnade i mejl 2017-06-07

Efterord

Axell, Sofia & Westerberg Sara (2016). *Hatbrott 2015. Statistik över polisanmälningar med identifierade hatbrottsmotiv och självrapporterad utsatthet för hatbrott. Rapport 2016:15.* Stockholm: BRÅ

Khan, Tahira (2006) *Beyond honour: a historical materialist explanation of honour.* Oxford: Oxford University Press

Svanberg, Ingvar (1999). Alevismen och invandrade sufiordnar, ss. ss. 65–83 i Svanberg, Ingvar & Westerlund, David (red). *Blågul islam? Muslimer i Sverige.* Nora: Nya Doxa

Sidnummer, bildtext, fotograf

- Sid 23 övre bilden: Alevitisk demonstration i Hamburg Foto: Claus Ableiter
- Sid 23 undre bilden: Ingången till of Demir Baba Teke, en helgongrav belägen i nordöstra Bulgarien. Foto: Katya Taneva
- Sid 24 övre bilden: Porträtt av Ali ibn Abi Talib. Foto: Max Stockman
- Sid 24 undre bilden: Alevitiks gudstjänstlokal i Berlin Foto: Martin Lindner
- Sid 36: Imam Hussein Moskén i Karbala. Foto: Wikimedia Commons, Toshiro
- Sid 38: Alevitisk rituell dans (semah) Foto: Wikimedia Commons, Selucreh1
- Sid 39: Haci Bektash Velis grav. Foto: Wikimedia Commons.
- Sid 51 övre bilden: Alawitisk falkenerare. Frank Hurley
- Sid 51 undre bilden: Alawiter som firar en festival i Banyas, Syrien. Foto: Frank Hurley
- Sid 66 övre bilden: Druser vid berget Carmel intar en måltid (1890-1900).
Foto: Wikimedia Commons
- Sid 66 undre bilden: Drusiskt tempel i Daliat al-Carmel, Israel.
Foto: Wikimedia Commons
- Sid 67 övre bilden: Jetros grav i Israel. Foto: Saleh Akel Khatib
- Sid 67 undre bilden: Drusiska scouter vid Jetros grav. Foto: Wikimedia Commons
- Sid 68 övre bilden: Möte mellan drusiska och ottomanska ledare, 1890.
Foto: Wikimedia Commons
- Sid 68 undre bilden (och sid 77): Drusiska dignitärer firar Nebi Shueib festivalen.
Foto: Moshe Milner
- Sid 94: Mandeiskt högtidsfirande i Stockholm. Foto: Åke Göransson
- Sid 95 (båda bilderna: Mandeisk högtidsfirande vid Albysjön, Fittja utanför Stockholm.
Foto: Max Stockman
- Sid 96 övre bilden: Mandeiska drafsha som guldsmycke. Foto: Samazrah
- Sid 96 undre bilden: Mandeiskt bröllop. Foto: Salwan Alkhamas
- Sid 106: En traditionell mandi – en enkel hydda gjord av lera. Foto: Asaad Sahi
- Sid 109: Mandeiskt prästmöte. Foto: Salwan Alkhamas
- Sid 124: Mandeiska präster och lekmän i samtal. Foto: Salwan Alkhamas
- Sid 135: Tempelgång i Lalish. Foto: Wikimedia Commons, MikaelF.
- Sid 136 övre bilden: Yezidisk gravplats och mausoleum i Shiekhan, Irak. Foto: Levi Clancy
- Sid 136 undre bilden: Yezidisk demonstration utanför Vita huset 2014.
Foto: Kaitlynn Hendricks
- Sid 156 övre bilden: Yezidiskt nyårsfirande i Borlänge. Foto: Kajsa Backlund
- Sid 156 undre bilden: Yezidisk begravningsplats i Borlänge. Foto: Josef Erdem